

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут агротехнологій, селекції та екології

Кафедра селекції, насінництва і генетики

**МАТЕРІАЛИ І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
“СУЧАСНІ НАПРЯМИ ТА ДОСЯГНЕННЯ СЕЛЕКЦІЇ І
НАСІННИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР”,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 75-РІЧЧЮ ЗАСНУВАННЯ КАФЕДРИ
СЕЛЕКЦІЇ, НАСІННИЦТВА І ГЕНЕТИКИ**

15 травня 2023 року

ПОЛТАВА – 2023

УДК 631.527: 631.53

Сучасні напрями та досягнення селекції і насінництва сільськогосподарських культур: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої 75-річчю заснування кафедри селекції, насінництва і генетики / Редкол.: М.М. Маренич (відп. ред.) та ін. Полтава: ПДАУ, 2023. 199 с.

У збірнику тез наведено результати наукових досліджень науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти Полтавського державного аграрного університету, а також здобувачів та науковців науково-дослідних установ НААНУ та закладів вищої освіти МОН України.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Маренич М.М. – директор навчально-наукового інституту агротехнологій, селекції та екології, професор кафедри селекції, насінництва і генетики, д. с.-г. н., професор;

Тищенко В.М. – завідувач кафедри селекції, насінництва і генетики, д. с.-г. н., професор;

Білявська Л.Г. – професор кафедри селекції, насінництва і генетики, д. с.-г. н., професор;

Кулик М.І. – професор кафедри селекції, насінництва і генетики, д. с.-г. н., професор;

Баган А.В. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н., доцент;

Шокало Н.С. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н., доцент;

Криворучко Л.М. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н.;

Юрченко С.О. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н., доцент;

Рибальченко А.М. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н.;

Барат Ю.М. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н.;

Четверик О.О. – ст. викладач кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н.;

Рожко І.І. – ст. викладач кафедри селекції, насінництва і генетики, доктор філософії.

Рекомендовано до друку засіданням вченої ради Навчально-наукового інституту агротехнологій, селекції та екології ПДАУ, протокол №10 від 19 травня 2023 року.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА ДОСЯГНЕННЯ У СЕЛЕКЦІЇ РОСЛИН

Тищенко В.М., Криворучко Л.М., Дубенець М.В., Колісник А.В. ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ СЕЛЕКЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	9
Білявська Л.Г. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУКОВОЇ ЛАБОРАТОРІЇ СЕЛЕКЦІЇ, НАСІННИЦТВА І СОРТОВОЇ АГРОТЕХНІКИ СОЇ В ПДАУ МОН УКРАЇНИ	11
Барилко М.Г., Захаренко В.А. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СЬОГОДЕННЯ В СЕЛЕКЦІЇ ГОРОШКУ ПОСІВНОГО (ЯРОГО) НА ПДСГДС ІМ. М.І. ВАВИЛОВА ІС І АПВ НААН	14
Білявська Л.Г., Білявський Ю.В. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СЕЛЕКЦІЇ СОЇ ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПОЛТАВЩИНІ	17
Головаш Л.М., Роговий О.Ю. КОЛЕКЦІЯ ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР УСТИМІВСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ РОСЛИННИЦТВА - ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ	19
Самородов В.М., Поспелов С.В., Глущенко Л.А., Куценко Н.І. ЛІДІЯ ШЕЛУДЬКО (1937-2019): ІМ'Я В ЛІТОПИСІ СЕЛЕКЦІЙНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ	22
Алдошин А.В., Білявська Л. Г. КАЛАШНИК МИКОЛА СТРАТІЙОВИЧ – МУЖНЯ І ПОРЯДНА ЛЮДИНА, ХОРОШИЙ ОРГАНІЗАТОР І НАУКОВИЙ КЕРІВНИК	26
Торбанюк М.В. ІСТОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ ТА СЕЛЕКЦІЙНІ АСПЕКТИ КУЛЬТУРИ ПОМІДОРА	27
Харченко Ю.В., Кочерга В.Я. СТАНОВЛЕННЯ ТА СЬОГОДЕННЯ СЕКТОРУ КОРМОВИХ КУЛЬТУР УСТИМІВСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ РОСЛИННИЦТВА	30
Єгоров Д.К., Циганко В.А., Єгорова Н.Ю. ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЕФЕКТУ ГЕТЕРОЗИСУ У ЖИТА ОЗИМОГО	33
Коваленко Н.П., Поспелова Г.Д., Шерстюк О.Л. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СЕЛЕКЦІЇ ГЛАДІОЛУСА	35
Білявська Л.Г. ШЛЯХ ВИДАТНОГО СЕЛЕКЦІОНЕРА З СОЇ (до 117-річчя з дня народження селекціонера Анастасії Кирилівни Лещенко)	38
Косенко Н.П. ПЕРСПЕКТИВНІ СОРТИ ТОМАТУ ПРОМИСЛОВОГО ТИПУ	40

ШЛЯХ ВИДАТНОГО СЕЛЕКЦІОНЕРА З СОЇ

(до 117-річчя з дня народження селекціонера Анастасії Кирилівни Лещенко)

Білявська Л.Г., професор кафедри селекції, насінництва і генетики,
д. с.-г. н., професор

Полтавський державний аграрний університет

У травні 2023 року виповнюється 117 років з дня народження видатного вченого в галузі селекції і насінництва, кандидата сільськогосподарських наук, заслуженого агронома Української РСР **Анастасії Кирилівни Лещенко**.

Народилася у с. Грунь Сумської області. Трудову діяльність розпочала в Зіньковському районному земельному відділі Полтавської області.

В 1927 році (96 років тому) вона закінчила Полтавський сільськогосподарський інститут. Закінчила курси з генетики та селекції і з 1929 року працювала на Кубанській дослідній станції. В подальшому – у Всесоюзному науково-дослідному інституті сої і рицини, де вона займала посаду завідуючої відділом селекції і насінництва. У співавторстві з іншими селекціонерами нею створено перші сорти сої: Кубанська 4958, ВНДЮК–9186, ВНДІСР–1, ВНДІСР – 4, Неполягаюча 2, Високоросла 1, Харбінська 231 рання, а також, сорт чини Кубанська 492.

Навчалася в аспірантурі та успішно її закінчила. Працюючи на Харківській сільськогосподарській дослідній станції, Українському науково-дослідному інституті рослинництва (м. Харків), Північному науково-дослідному інституті зернового господарства і зернобобових культур (м. Орел), Анастасія Кирилівна вже безпосередньо працює з соєю. На Кіровоградській державній сільськогосподарській дослідній станції (з 1949 р.) була керівником робіт з селекції і насінництва сої. Нею в співавторстві з іншими селекціонерами створені наступні сорти: Кіровоградська 5, Ланка, Веселка, Нива, Білосніжка, Іскра, Терезинська 2, Терезинська 24, Київська 48, Чернівецька 2, Херсонська 1, Херсонська 2 та інші. На той час це були досить ефективні науково-селекційні досягнення. Сорти характеризувалися високою урожайністю, якістю насіння та широким спектром використання (на зерно, монокорм, трав'яне борошно, для сумісних посівів з кукурудзою та іншими однорічними злаковими культурами). Нею вивчено великий об'єм селекційного матеріалу сої (зразки, лінії, сорти різного походження). Створено різноманіття вихідного матеріалу для селекції сої для різних напрямків використання (зернове, зерноукісне, силосне, трав'яне). Анастасія Кирилівна використовувала сучасні ефективні методи створення і оцінки селекційного матеріалу, удосконалила метод складної гібридизації. Сприяла організації селекції на основі співдружності і комплексності використання різних екологічних умов, надавала допомогу

науково-дослідним інститутам і дослідним станціям шляхом передачі значної кількості гібридного матеріалу для використання у селекційних програмах з сої. Поєднувала селекційну роботу з насінницькою діяльністю, що особливо важливо для впровадження системи насінництва. Постійно вивчала окремі елементи технології вирощування сорту та їх особливостей. Нею вперше застосовано мутагенез в селекції сої. Зроблено вагомий внесок у розвиток селекції і технології вирощування сої в Україні. Вона є автором і співавтором 27 районованих сортів сої, які активно вирощували в різних республіках, краях і областях колишнього СРСР і одного сорту чини. Автор та виконавець багатьох наукових розробок з селекції, насінництва, сортової технології сої. Сорт Ланка успішно вирощувався в Болгарії.

Проводила підготовку молодих фахівців, наукових і науково-технічних кадрів. До її учнів належать такі провідні вчені: академік А.О. Бабич, доктор біологічних наук В.І. Січкач, доктор сільськогосподарських наук В.Г. Михайлов, селекціонери Л.Р. Медведєва, В.Г. Охвatenко та інші. Нею опубліковано 138 наукових і науково-практичних робіт, в тому числі чотири монографії, які представляють цінність для селекційної науки по сої. Фундаментальні роботи "Культура сої", "Культура сої на Україні", "Селекція, насінництво і насіннезнавство сої" актуальні й сьогодні.

А.К. Лещенко активно налагоджувала зв'язки зі спеціалістами колгоспів і радгоспів. В свій час вона очолила роботу із зернобобовими культурами в Міністерстві сільського господарства України і Главку науки, де керувала роботою по сої на Кіровоградській сільськогосподарській дослідній станції. Вона була членом президії і ради Української спілки генетиків і селекціонерів, членом Ради по сої при ВАСГНІЛ, членом Ради Київського і Південного селекцентрів. Була членом редколегії тематичного збірника "Селекція і насінництво". Нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора і "Знак пошани", медалями "Ветеран праці", ім. І.В. Мічуріна, 5 медалями ВДНГ СРСР, знаками "Відмінник соціалістичного змагання" і "Кращий винахідник сільського господарства СРСР". За заслуги в розвитку сільськогосподарської науки їй присвоєно високе звання "Заслужений агроном України".

Вона була прикладом поєднання вченого і людини. Підкоряли її ясне глибоке мислення, відданість науці і Вітчизні, безкорисність, гуманізм. Бажання до пізнання завжди підкріплювалися у неї готовністю працювати стільки, скільки є можливість та сили. А.К. Лещенко прожила велике і яскраве життя. Вона померла 17 січня 1995 року в Києві, у віці 89 років. Пам'ять про цю чудову людину назавжди збережеться в серцях науковців та селекціонерів.

Список літературних джерел

1. Білявська Л.Г., Білявський Ю.В., Діянова А.О. Історія культивування та селекції сої на Полтавщині. *«Сучасні технології підвищення генетичного потенціалу рослин»*: збір. тез Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю НААН України та 110-річчю заснування Інституту рослинництва імені

В. Я. Юр'єва НААН (4-5 липня 2018 р.) Ін-т рослинництва імені В. Я. Юр'єва НААН. Харків, 2018. С.39–41.

2. Білявська Л.Г., Білявський Ю.В. До історії культивування та селекції сої. «Селекційно-генетична наука і освіта» (Парієві читання) / [Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін.]. Умань, 2017. С. 32–35.

ПЕРСПЕКТИВНІ СОРТИ ТОМАТУ ПРОМИСЛОВОГО ТИПУ

Косенко Н.П., к. с.-г. н., ст. дослідник, провідний науковий співробітник

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства НААН

У Державний Реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні занесені понад 500 сортів і гібридів томата, з них 114 – запропоновані вітчизняними селекціонерами [1]. Сорти томата, придатні для механізованого збирання плодів повинні відповідати певним вимогам: потенційна врожайність 80-100 т/га, сорт промислового типу, адаптований до умов півдня України, з високою дружністю досягання (наявність на момент збирання не менше 75% стиглих плодів); товарність плодів – 85-95%, зберігання товарних якостей на рослині впродовж 20-25 діб після масового досягання, плоди з відповідними фізико-механічними властивостями: питомий опір на роздавлювання – не менше 70 г на 1 г маси, міцність шкірки – не менше 140 г/мм² при проколюванні; зусилля на відрив плода – 1,2-2,2 кг; умістом у плодах сухої речовини 5,6-6,0 %, цукру – 3,5-4,0%, аскорбінової кислоти – понад 22 мг/100 г, рН соку – 4,2-4,4, кислотний індекс (відношення цукор: кислота) – не менше 7 [2].

За останні роки вченими нашого інституту створено ряд сортів томата, адаптованих до умов півдня України, 8 із яких занесені до Реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні та захищені патентами України. Новий сорт 'Презент' і гібрид 'Арабат' передано до Національного Центру експертизи сортів рослин України у 2020 році.

Сорт 'Надніпрянський 1' – за строком дозрівання середньоранній, вегетаційний період 105-109 діб. Рослина за типом розвитку детермінантна, середньорозгалужена. Плоди яйцевидної форми, масою 60-75 г, м'ясисті, за досягання червоні, без зеленої плями біля плодоніжки, плодоніжка без колінця. Плоди добре тримаються на рослині, не осипаються. Транспортувальність – добра. Вміст у плодах сухої розчинної речовини – 5,57-6,15%, цукру – 3,36-4,00%, аскорбінової кислоти – 22,15-23,20 мг/100г. Урожайність плодів за умов зрошення 65-85 т/га, товарність – 85-90%. Стійкий до основних хвороб. Універсального призначення. Сорт характеризується зусиллям на відрив плода від плодоніжки 1,72 0,09 кг та міцністю шкірки плодів на проколювання 229 5,0 г/мм² і відповідає вимогам, що пред'явлені для